

Ova analiza — možda bismo je mogli nazvati i razmišljanje — bavi se tekstom Rudija Šeliga: *Triptih Agate Schwarzkobler*. Tekst je izašao u zbirci *Znamenja* u proleće 1969. godine. Napisan je 1968.

Je li ovaj tekst roman? Novela svakako nije. Čine ga tri dela. Prvi deo tretira Agatu u kancelariji. Događaja nema. Čitamo opis Agatinog kancelarijskog posla, njene razgovore s drugim činovnicima. U drugom delu je opisano kako Agata i Jurij idu u bioskop, gledaju Resnaisov film *Prošle godine u Marjebenbadu*, Jurij pokušava da je seksualno razdraži, rukama joj ide pod suknju, ali njena kolena se ne razmiču. Zatim sama odjuri iz bioskopa. Vidimo je kako trči ulicama. Kako je neko sustiže, ko nije Jurij i ko ima automobil. Agata seda u kola. Odvoze se u šumu. Tamo dođe do polnog akta. Dok su se prva dva dela dešavala pre i popodne treći se zbiva noću. Agata ide praznom kućom koja je u gradnji. Zgrabe je nekakvi grčevi, dobije nekakav napad, sama je, zatim napad prestane, jutro je, normalizuje se. Znamo da će baš sada početi da živi život kakav poznajemo iz prvog dela: život prosečne činovnice. U drugom delu smo imali dva događaja: gledanje filmske predstave i polni akt, u trećem jedan događaj: grč.

Je li ovaj tekst roman? Jesu li u tekstu sjedinjene tri novele? Šta je roman?

S Agatom se nešto dešava: od jutra do jutra redja se gotovo niz događaja. Ipak — nije li kraj teksta jednak početku? Agata ne doživljava ništa što bi je opametilo, što bi joj — kao iskustvo — izmenilo tok života, poslalo je u tragičan kraj ili učinilo zrelim čovekom u hegelovsko—geteovskom značenju reči. Nema procesa očišćenja, nema vremena koje bi sazrevalo, nema ličnosti koja bi se razvijala, nema karaktera koji bi najpre bio to a zatim nešto drugo, ali u zavisnosti od ranije ili s ranijim u unutrašnjem kontinuitetu. Agata uopšte ne postoji kao persona. Pre podne je jedna uloga: činovnica, popodne druga: zabavlja se (da li se zaista zabavlja?), noću treća: u grču, kad padne na neobrađen pod od cementa doživljava („doživljava“) promenu; zar postaje veštica (veštica kao uloga)? Ime je isto, ali bi mogle biti tri figure. Radi li se o fragmentarizovanom čoveku načelno nesposobnom za svaki totalitet i unutrašnju totalizaciju? O šizofrenom slučaju? Ili nam pak autor daje mene, tebe, svakog ko je netradicionalan čovek, znači neko bez autentičnosti, jezgra, bitka, teleološke prirode, takve koja bi sve iskustvene deliče povezivala u celinu i osmišljavala ih s obzirom na to pretpostavljano jezgro?

Je li to roman kad se nešto, doduše, dešava, ali ništa ne desi? Kad je čitavo događanje u krugu, istovrsno, mehaničko, matematičko? Šta je roman?

Ipak, zadatak našeg današnjeg razmišljanja nije otkrivati da li je tekst *Triptih Agate Schwarzkobler* roman, nego potražiti vezu između ovog romana i onog što obično zovemo kritikom, i na osnovu suočenja romana sa kriterijumom kritike ustanoviti da li se u tekstu radi o kritici i ako se radi, o kakvoj se radi (o novom obliku kritike).

Odmah u početku nailazimo na problem čitanja. Tekst možemo čitati na više načina. Recimo: tradicionalno.

Ne obuhvata li opis prepodneva, popodneva i noći čitav Agatin — to jest ljudski — život? Ne radi li se, dakle, o davanju toga kako živimo? Kako živi prosečan čovek — osrednja činovnica u osrednjem preduzeću? Nije li taj život zapravo životarenje? Agata pamera predmete po stolu, otvara i zatvara fioke, kuva kafu, brblja s drugaricama, i u tekstu predmeti — stvari — imaju neuporedivo veću važnost od Agate, pisac im poklanja veću pažnju, nju takođe opisuje kao stvar koja se zajedno sa drugim stvarima automatski pamera prostorom. Radi se, dakle, o kritici — o pravoj kritici koja pokazuje kako smo mi ljudi otuđeni od svoje prave ljudske sadržine, kako naš rad u industrijskom društvu — na radnom mestu, unutar proizvodnje — ne može da izvire iz naše autentične ljudske sadržine, tu sadržinu ne razvija, već — obrnuto — ne dozvoljava da

ljudi koji u toj civilizaciji — zbog nadređenog sistema u kojem su nemoćni — ne mogu da se snađu. Ipak dirljiva priča. Kritika sistema ljudi koji mu se prilagođavaju i sami postaju prisvajajući, uništio ljudskog. I prikaz ČOVEKA, znači žrtve patničke kreature u kojoj još nije utnuo puls ljudskog.

Pored ovog čitanja moguće je — i neizbežno — i drukčije čitanje. Čitanje koje sam detaljno demonstrirao, jednodimenzionalno je i važi, pre svega za tekstove koji su već napisani s takvom namerom: kao humanistička kritika; recimo za roman Mihe Remeca: *Sunčani obrtaj*, 1969 — da navedem jedan jedini, ali ove godine najeklatantniji primer društvene moralne kritike. Remecov roman sazdan je na opisanoj shemi, tekst koji postoji, samo je naknadna ilustracija humanističke ideologije. Stil je — a on je u našem slučaju najznačajnija differentia specifica — tradicionalan, jasan, gotovo novinarski, građen s ciljem da bude što kraći i što manje dvosmislen sprovednik između pomenute ideje i čitaoca.

S *Triptihom Agate Schwarzkobler* je drukčije. Stil teksta je dvosmislen ili višesmislen: višeslojan. Interpretacija koju smo predlagali, ne rezultira iz teksta kao njegova unutrašnja neminovnost, kao ideja. Tekst nema ideju u značenju teze. Tekst je jezik koji opisuje — revnosno, bez povišenog tona, bez autorovog sudelovanja — život Agate Schwarzkobler koji je pomeranje i koji se može shvatiti samo spolja: posmatrati. Agata nema sopstvenog unutrašnjeg života. Da li je, dakle, nužno da ovaj podatak interpretiramo na tradicionalan način i kažemo: da, to je dokaz da je Agata već alijenirana, da se njena ljudskost obelodanjuje samo još preko nervnih napada: preko tela? Šeligo opisuje predmete-stvari. Moramo li ovu činjenicu neizbežno razumeti tako da Šeligo hoće da da sliku sveta koji je postao samo stvar i u kojem je ljudska sadržina zamrzuta? Čemu hteći tako čitati? Sam tekst nas na to ne prisiljava. Sam tekst nam govori samo: tako jeste, tako jeste. I govori — sad smo kod stila koji je odlučujući — jezikom koji je sam po sebi krajnje neideološki, koji ništa ne pretpostavlja, ni na koga se ne obraća, ne interpolira, ne interpretira, i ni u jednoj jedinjoj tački ne kritikuje s ciljem. Kad nema taj cilj (u to nas ne ubeđuju samo autorove izjave, nego sam stil-tekst), zašto onda čitati, kao da je to odsustvo namere samo prividno odsustvo namere, kao da se radi o spisateljskom metodi koji povećavanjem „objektivnosti“, dakle samopisivosti, samogovorivosti teksta, pokušava da učini kritiku još efikasnijom, manje direktnom, trajnijom, manje novinarskom, estetskijom?

Imam potpuno pravo na drukčije čitanje. Smatram da je priča-ideja, kako je Agata „doživljava“, samo negativ prave priče koja nije priča; da se radi o životu činovnice koja nije ni zadovoljna ni nezadovoljna sopstvenim životom, jer prema sopstvenom životu jednostavno nema odnos. A zašto bi morala da ga ima? Morala bi ga imati samo sa stanovišta da je čovek to što nas o čoveku uči humanistička ideologija: unutrašnjost, totalizacija, osećanje, bitak, teleologija, neposrednost, osoba itd. Ako ne stojimo na ovom stanovištu — i, recimo, lacanovske analize nas vode u sasvim drukčiji svet, u sasvim drukčije koncepcije o živim konkretnim ljudima —, onda Agatino putovanje kroz pre podne, popodne i noć možemo da čitamo kao sasvim nešto drugo: ne razabiremo idejulkritiku sveta, već primamo materijalnost sveta, otvaramo se onom što u ideološkom—interpretativnom čitanju uopšte nismo приметili: prostoru, stvarima koje nam nude svoju mnogolikost, punoću, bogatstvo. Pratimo čovekov put kroz stvari, put bića koje nije stvar, jer je čovek upravo po tome što je odsutan, ništavilo — odsutnost stvari, ništavilo stvari — i čiji je odnos prema svetu—stvari upravo odnos odsutnog prema prisutnom, odnos čiji centar je odsutnost, svet čiji horizont—obod su stvari i koji je neprestano vrlo tačno determinisan tom punom, intenzivnom, značenjskom, mada ne inter-

dva čitanja triptiha agate schwarzkobler

ta sadržina dođe do izražaja, pretvara čoveka u materiju. Ne potvrđuje li drugi deo ovo naše mišljenje? Između Agate i Jurija nema ljubavi. Ona sedi i gleda film, Jurij joj zavlaci ruke među noge. Nije li to slika go-log seksusa, odnosa kojem nedostaju osećanja, neposrednost, lepota, unutrašnja veza dvoje — ljudskih — ljudi? Upravo zbog toga što joj Jurij ne nudi ljubav, Agata beži. Beži ulicama. Sreće stranca. Šansu? Onu još neopredeljenu, nepoznatu, koja je iz svaki-danosti, tekuće trake baca u Slobodu? I prepušta se strancu, jer se prepušta Slobodi, riziku, nepoznatom, poetskom: x? Ovaj akt je bekstvo iz alijenacije i reifikacije. Ipak — pošto ovom aktu ništa ne sledi, pošto je strancu odmah nakon toga što je zakopčao pantalone zapita o najbližem putu do kuće, pošto je izda u njenoj ljudskosti, otvorenosti, mogućnosti, neposrednosti, Agata je još više razočarana, štaviše očajna i šta joj drugo preostaje do to što gledamo u trećem delu; grč, napad, totalno očajanje čoveka koji bi želeo da živi ljudski, puno, osećajno, ali pri tom — izvan sebe, kod drugih: u DRUŠTVU — ne nalazi odgovarajuću dopunu, nailazi na neprijateljstvo i zloupotrebu, na prisvajanje i predmećenje, na raščovećenje. Nije li napad upola samoubistvo, stravičan potres prosečnog čoveka koji — zbog minimalnosti svoje slobode i mogućnosti kreacije — ne može sebi da pomogne drukčije do živčanim slomom? I najzad — ne radi li se o konačnom saznanju da treba živeti, da se treba vratiti na posao, na tekuću traku, u raščovećenost, jer se treba održati? Dakle pobeđa ljudskog biološkog nagona samoodržanja i one večne Nade da će sutra možda biti drukčije, da će Stranac možda biti ljudskiji, da će biti nađena Sloboda i Spasenje?

Tekst smo pročitali na tradicionalan način i treba priznati da pred sobom imamo tipičnu sentimentalnu humanističku kritiku otuđenja industrijske civilizacije i nesrećnih

pretativnom odsutnošću-ništilom. Čovek, znaci ono što nije — nije u značenju mehanike, na način mehanike — isijava svoju odsutnu prisutnost kroz ceo tekst, menja sva znanja, sve predstave koje su karakteristične za naše jednodimenzionalno ideološko — humanističko čitanje, devira našu logocentričnu matricu koju stavljamo na tekst, okreće je i premešta u stranu, dalje od naše sigurnosti koja je — pre svega — kritika. Kritika je u ovom Šeligovom tekstu ono što se pokazuje najlošijim. Priča, kako smo je opisali, mogla bi biti kritika, ali nije. Ova priča je uzeta, recimo, iz literature (humanističke) ili iz života (humanističkog), što je svejedno (oboje je strukturisano na istim načelima), uzeta kao priča, znači kao matrica puna značenja koja je prate (ova značenja su tradicionalna interpretacija koju smo izložili u početku našeg razmišljanja). Šeligov tekst je intenzivan pokušaj da se ova matrica obeznači, uzme sama po sebi, bez značenjskog ideološkog sistema-konteksta, u koji spada po svom nastanku, po načinu našeg dosadašnjeg čitanja: da se očisti i vrati predideološkom čitanju i predideološkom svetu — svetu u kojem nema značenja te vrste. Po mom uverenju Šeligo je u tome i uspeo. Uspelo mu je da pritesni čitaoca u neprekidnu konfrontaciju između ideološke navike i onog odsutnog, praznog, beznačenjskog (ili vanznačenjskog), što neprestano razbija mogućnost jednodimenzionalnog, jednostavnog, jasnog, aktivističkog, „socijalnog“ čitanja. Vraća ga iz literarnog sveta koji je ilustracija ideološke — humanističke — teze, u svet koji ništa ne ilustruje, nego jeste: jeste kao zategnut odnos između odsutnosti značenja i prisutnosti stvari, između prisutnosti tradicionalnih značenja i njihovim — od svakog retka razmatranog teksta iznudenim — udaljavanjem. Tekst nam protiče ispod ruku. Čitanje presušuje. Što dalje čitamo, tim manje smo naoružani — naravno ideološkim — znanjem, tim manje smo sigurni, neprelazimo u onaj naviknuti svet u kojem se sve završava kao što je predviđeno: ili pobedom ili porazom ili istrajavanjem ili uopšte kakvim god — bilo prikivenim, dovtljivim ili nametnutim, pedagoškim — „naravoučenijem“. *Triptih Agate Schwarzkobler* uopšte se ne završava. *Krug u koji je upleten, nije kritikovana slika tekuće trake i zatvorenog ciklusa proizvodno-potrošne civilizacije, nego... šta?*

Neće li nas svaki sadržinski, interpretativni odgovor potisnuti natrag u ideološko čitanje?

Ostaje nam, dakle, samo logička analiza? Raščlanjavanje sastava — strukture, sklopa — teksta?

Na kratko pitanje kratak odgovor: da, ipak je interpretacija takodje deo ovog Šeligovog teksta, jer sama — tradicionalna — interpretacija nastupa kao značenje, to jest od interpretativnosti očišćen elemenat, kao matrica-priča. Odsutnost se ne može fiksirati bez određenja prisutnosti. Prisutnost je čitanje, između ostalog — i pre svega — i tradicionalno čitanje. Tekst ćemo razumeti i „dobro“ čitati samo ako budemo čitali njegovu — tradicionalnu — interpretaciju i tek kroz njenu destrukciju, odstranjenje, obeznačenje dođemo da čistog teksta, ali koji — ponovimo još poslednji put — kao takav, kao čist nikad ne nastupa sam po sebi, nego je uvek čist samo u odnosu prema svojoj nečistoj formi, prema procesu obeznačavanja. Jesmo li, dakle, otkrili „pravo“ čitanje?

Nisam li ovim samo objasnio metod Svo g čitanja, uslovljenost svog čitanja mnome, mojim iskustvom, mojim svetom? I nisam čitao Šeligov tekst, nego svoje čitanje, znači svoj tekst?

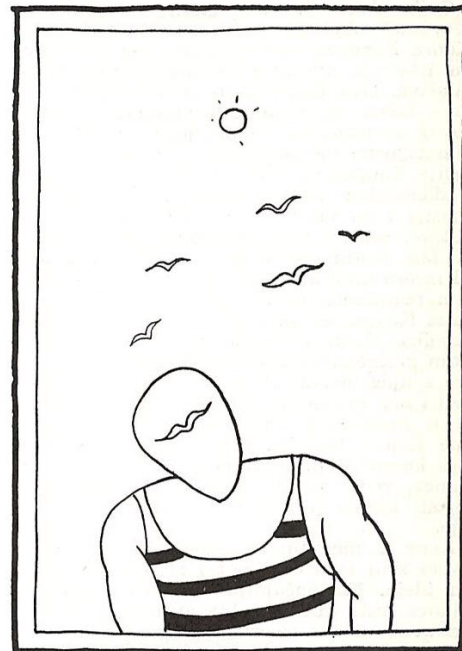
Ipak — da li je ovaj moj tekst uopšte moguć izvan i bez veze sa Šeligovim?

Otvara nam se novo pitanje. Čitanje *Triptiha Agate Schwarzkobler* — i naravno i ovo naše kratko uvodno razmišljanje — uvodi nas u čitanje čitanja *Triptiha Agate Schwarzkobler*.

Preveo sa slovenačkog
DEJAN POZANANOVIĆ

miro glavurtić

gorele su novine

PILANA

U krugu samotne pilane greh dotiče smeh. Plehana lutka se smeje u blagom rastvoru joda. Oliču rane neba, krvare mašine stare i pada kiša tiho kao svilena krpa iz sunčana svoda i voda teče krovom od salonita raznosi prašine sive napale kroz tisučljeća,

a ljudi drvoseča ko Atlas silna stasa u bluzi od atlasa svaljuje sa svojih pleća korenje plavog drveća.

I deca jure ko roj leptira i lađe od papira puštaju crnom vodom kanala.

Blažensivo prvog dana sveća, ko veatar dugo skriven u grane, doleće u krug pilane i kao melem pada na rane. (1958.)

KRALJ

Kralj koji se krije u krinolini, najlepšem zamku, kralj koji je plesniv od mokraće i koji se smeje kada monsun zapale brvnare, koji se puderise i ima stakleno oko; kralj koji je potpuno očelavio u dvadesetoj godini od samobluda, a tajno voli jedan kredenac za porcelan što kod njega izaziva erekciju, to je idealna koncepcija monarha.

On rasejan simpatiče republiku, on ne krije svoje ludilo, on se bori protiv lepree.

Kralj odlazi u lov, o bedru srebrni mu budež, u lisnici pornografske fotografije; on ljubav nudi, ovce male šiša kad ode u narod. Kralj šalje ekspediciju da otkriju nova ostrva, a moreplovce nagrađuje zaočenjem i mesom svoje kraljice; on doprinosi otkriću fonografa, on se smeje na izložbi pasa. Živeo kralj! Dole kralj! Blagosloveni kraljevi koji nas truju mesom svojih kraljica. (1960.)

PLAMENI DEČACI

Nas nekoliko prijatelja čudnih Zagledani smo u ogromne listove s crtežom elipse Sač koji kuca otkucava već ponoć apokalipse Drhtimo nas nekoliko prijatelja budnih

A posmatramo sjaj jedne nove zvezde Eto već se javlja ono mračno sunce Vidimo kroz okna blede begunce Kako kroz pustinju na konjima jezde

Dečak uzima stakleni ružičasti kliker Namešta između prstiju koji gore On je u plamenu ove tamne zore On je pio mrak kao crni orahov liker

On se tu zapalio u školskom dvorištu U njegovoj svesci otisci nekih ptica Od vatre beži iz njega crvena krtica Neka izgladnela deca umiru na đubrištu

Uzimamo novine i čitamo pakao Gore dečaci na vatri i sagorevaju Greju se od hladnoće i vatrom pevaju Uzalud ih je gasio starac koji je nad njima plakao

Neka vas, hladni ljudi, greju ti dečaci Gorele su novine od vatre tih vesti Probudilo se nekoliko zmija uspavane savesti Onda kada su u Lilu goreli plameni daci

Nad njima Madona još uvek plače Plačite, divne majke, dok vaša deca sagorevaju Oni u mraku kao signali sevaju Oni blede konjanike iz pakla izvlače. (1970)